

УДК УДК 123:323.2

<https://doi.org/10.33989/2075-1443.2020.44.220523>

orcid.org/

Сергій Безруков

БЕЗРУКОВ Сергій Ігорович – аспірант кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів: соціальна філософія, політична філософія

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНА «ЛІБЕРТАРІАНСЬКИЙ ПАТЕРНАЛІЗМ»

У статті розглядається проблема місця й ролі концепції лібертаріанського патерналізму в соціальній філософії як методології суспільних відносин. Ця концепція, креаторами якої є Річард Талер та Касс Санстейн, має сьогодні значний вплив на формування відносин між владою як в державному, так і приватному секторі, та об'єктами соціального впливу – особистістю й соціумом. Для її повноцінного розкриття застосовуються філософські напрацювання в соціокультурній сфері як тлумачення меж особистісної свободи в її співвідношенні відносно суспільних очікувань – в сенсі соціальної поведінки. Вони також спираються на філософію Модерну та Постмодерну, оскільки в їхній царині ця проблема має найважливіше значення.

Ключові слова: соціальна філософія, феномен, лібералізм, лібертаріанство, лібертаріанський патерналізм.

Постановка проблеми. Українське суспільство знаходиться в стані політичних, економічних, соціокультурних ризиків, криз та загроз. З одного боку, воно просувається до світової спільноти, сприймаючи й реагуючи певним чином відносно напрацьованих норм, цінностей, стандартів, правил співжиття, тощо, особистості та соціуму в умовах глобального суспільства. На рівні соціально-філософського узагальнення й застосування в життєвій практиці оцінок суспільно-соціальних відносин, триває формування нової платформи життя – з соціо-антропологічної, соціокультурної точок зору. З іншого боку, український соціум напрацьовує нові форми соціального життя,

особливо в сегменті його самоорганізації. Фокус нашої проблеми сконцентований на розумінні особистістю ХХІ століття її причетності до участі у вирішенні проблем сучасності на світовому, регіональному та місцевому рівнях. Ступінь розвитку індивіда дозволяє йому брати активну участь в цих процесах; від його активності прямо залежить розвиток громадянського, правового та соціального суспільства. Проблема особистісного вибору, повноцінної реалізації прав та свобод громадянина в умовах відкритого суспільства, сягнула вирішального значення в поступі цивілізації ХХІ ст. Громадянин України робить свій вибір відносно результатів та перспектив суспільного розвитку на фоні різноманітних викликів та загроз, що є реальністю буденного життя. Соціокультурна сфера особистості є об'єктом впливу з боку державного та приватного секторів на рівні місцевих самоорганізованих громад. Їхні лідери, ідеологи, «архітектори» фокусують увагу на теорії та практиці п а т е р н а л і з м у, у якому певним чином культивується емоційно-вольова сфера особистості і який спонукає її до обрання визначеного алгоритму дій.

Лібертаріанський патерналізм пропонує своєрідний шлях дотримання суспільно-соціального балансу, пропонуючи «м'який» шлях як підштовхування через систему дій, умотивованих емоційно-вольовою сферою службовців, виконавців владних рішень. На нашу думку, розрядку, заспокоєння, поштовх до самоорганізації тощо людина може отримати на основі вільного вибору оптимальних рішень від держави, її управлінських і корегуючих структур, а також стосунків у приватному секторі, у напрямі повноцінної особистісної реалізації на рівні локальних громад та об'єднань – релігійних, за інтересами, рекреаційного характеру та ін. Тут мають значення соціальні інституції – сім'я, освіта й виховання, наука, новітні соціо-технології. Важливо, що ці феномени соціального життя мають етнічне спрямування в Україні. Мова, нація, культура, всебічна соціокультурна підтримка армії, силових структур, призначених захищати державу та її громадян, – це ключові стрижні щодо вирішення нагальних питань суспільного та соціального життя.

Нас цікавить ракурс: місце людини в системі «суспільство-особистість», у відносинах «влада-людина», «цінності-поведінка, соціальна дія» тощо. У цьому сенсі філософські підходи позиціонують особистість відносно повноцінного розкриття її можливостей та розуміння меж свободи в умовах кризового соціуму. Сьогодні роль держави полягає в підтримці соціального балансу через діяльність законодавців, управлінської системи, профільних міністерств, закладів та установ культури, мистецтва й освіти, заохочення до друку

різноманітної літератури – від психологічних опусів до наукових праць. Відбувається самоорганізація цих процесів на місцевому рівні. Діяльність волонтерів, громадських об'єднань, інших само організованих соціальних форм вимагає швидкої реакції службовців, фахівців у соціокультурній сфері. Роль держави й бізнесу полягає якраз у «підштовхуванні», «м'якій дії». Саме такий підхід і буде далі проаналізований як предмет нашого дослідження.

Актуальність проблеми знаходиться в лакуні новітніх теоретичних підходів – в ракурсі осмислення феномену «лібертаріанський патерналізм». Для цього треба осмислити досвід Талера та Санстейна як розуміння сучасної конфігурації взаємовідносин влади, держави та особистості, з точки зору проблеми особистісного вибору, в напрямі само ідентифікації людини на засадах полі культурності та критицизму. Гуманітарний зміст цієї проблеми полягає в зануренні до світоглядних лакун на фоні «нового» антропологічного перевороту як визначення перспективи людського розвитку в суспільстві інформації та знань, охопленні максимального спектру можливостей, де свобода вибору індивіда набуває вирішального значення. Вирази свободи особистості знаходяться в спектрі – від тотальності до автономної самоорганізації. Конфігурація вільного вибору як співвідношення глобалізму та антиглобалізму, моно- та полікультуралізму, тиску інформації та можливостей особистості та ін., сьогодні визначається спільною дією влади та автономної особистості. Розглянемо далі, як може розгорнутися таке дослідження в напрямі соціальної філософії й досліджуваного феномена – лібертаріанського патерналізму.

Теоретико-методологічні підстави дослідження розгортаються в площині соціальної філософії, яка застосовує універсальні принципи та методи наукового знання: системність, об'єктивність та історизм. Для цього аналізується феномен «лібертаріанський патерналізм» на основі дослідження особливостей соціальної поведінки індивіда в аспекті «м'якого» керування ним та управління як вироблення настанов, цінностей корпоративного плану в царині економічної поведінки тощо. Ці відносини розуміються як системо утворюючі на рівні державного врегулювання та бізнесового управління самоорганізацією індивіда. Суть нашого підходу полягає в оцінюванні лібертаріанського патерналізму на Заході у 2000-і роки та його розуміння на вітчизняних теренах. Застосовується феноменологічний метод в аналізі явищ Постмодерну через вивчення природи нашого феномена як аналіз проблем свідомості та буття людини; герменевтичний метод шляхом інтерпретації текстів, символів, значень, сенсів тощо дозволяє порівняти концептуальні

засади філософських розробок для визначення змістовного ядра концепції; апарат аксіології акцентований на розумінні ціннісної сфери індивіда як актуалізації нашого феномена. Для досягнення впливу факторів, що визначають цінність влади для особистості, використовуються також напрацювання в екзистенціальній філософії, в методології психоаналізу та соціо антропології. Біхевіоризм в соціально-філософському ракурсі дає можливість зрозуміти рушійні сили в процесі самоорганізації особистості та врахування впливів на неї соціо-культури через виховання, освіту, впровадження «м'яких» навичок та вмінь на рівні соціальних комунікативно-діяльнісних компетенцій, що надають орієнтири особистості в лабіринті варіантів особистісного вибору, виявів її волі та емоцій. Розглянемо, яким чином феномен «лібертаріанський патерналізм» генерується в сучасній суспільній думці та практиці соціальних відносин.

Метою дослідження є соціально-філософський огляд феномену «лібертаріанський патерналізм» на основі аналізу концепцій, що в них є сфокусованою проблема взаємовідносин держави, приватного сектору та само організованих соціальних спільнот та автономної особистості у напрямі «підштовхування» її вибору поведінки.

Основна частина. У теоретичному сенсі поняття «патерналізм» набуло поширення в ХХ ст. у зв'язку з розширенням соціальних функцій держави в суспільствах розвинутих демократій. Для англomовного тезаурусу це не є чимось новітнім; в антропологічному сенсі це означає: «*Paternal... 1. characteristic of or befitting a father; fatherly; 2. Of or pertaining to a father...*» (Stein, & Urdang, (Ed.), 1973. p. 1056). Тобто йдеться про батьківське піклування. Свого часу кращими «друзями» дітей та народів були В. Ульянов-Ленін, Й. Джугашвілі-Сталін, Енвер Ходжа, Кемаль Ататюрк, Мао Цзедун, Кім Ір Сен та інші лідери тоталітаризму, який пропагував ідеологію «жорсткого» батьківства по відношенню до народу, нації, що в спільних суспільних діях тих часів автономність особистості була згорнутою щодо апарату влади та управління. На Заході цей термін «патерналізм» набув соціально-філософського та політологічного значення: «*...Paternalism. The system, principle, or practice of managing or governing individuals, business, nations, in the manner of a father dealing with his children...*» (Stein, & Urdang, (Ed.), 1973. p. 1056). Тобто мається на увазі, що патерналізм як соціальна політика, спрямовує відносини в соціумі, в межах яких індивід, організація, державні інституції (що домінують), формують такий тип стосунків, що передбачає опіку й контроль над субдомінантними агентами. При цьому будується струнка вертикаль влади, фінансів, апарат управління, структурується бізнес, відповідно

до умов ринку праці, товарів та послуг. У сучасній українській мові поняття «патерналізм» тлумачиться як заступництво старшого над молодшим, підопічним, як протекціоністське ставлення держави до своїх громадян. О. Кочнова визначає патерналізм як «субінститут благодійності, функцію якого може виконувати як держава, так і громадські організації, опікуючись представниками соціально незахищених верств суспільства» (Кочнова, 2009, с. 53).

У західному суспільствознавстві значний внесок у вивчення патерналізму як соціального явища зробили філософи: це концепція «м'якого» патерналізму Дж. Файнберга (Arneson, 1989). Д. Файнберг розвиває позицію захисту та суверенно-правової концепції автономії й відмови від жорсткого правового патерналізму. На його думку, добровільна поведінка компетентної особи як вираз самооцінки потрапляє в захищену сферу суверенного самоврядування. Існує концепція «твердого» патерналізму Д. Скоція (Scoccia, 2008; Scoccia, 2012). Скоція дискутує з приводу моральності управлінського впливу на соціальну діяльність особистості. Легальний патерналізм представлений Дж. Дворкінім (Dworkin, 2012). Тут ми бачимо філософську інтенцію від Канта – як співвідношення меж моральності й закону – регуляторів соціальної діяльності. Ось як Дворкін оцінює вплив філософії на неї: «...*There is a philosophical view about morality that is shared by moral philosophers as divergent as Kant, Kierkegaard, Nietzsche, Royce, Hare, Popper, Sartre, and Wolff. It is a view of the moral agent as necessarily autonomous. I speak of a view and not a thesis because the position involves not merely a conception of autonomy but connected views about the nature of moral principles, of moral epistemology, of rationality, and of responsibility...*» (Dworkin, 2012). Цікавою є концепція протиставлення патерналізму особистісній автономії А. Шерлетікса (Szerletics, 2011). Автор наголошує на великій різноманітності визначень патерналізму, сприймаючи його як примус у сенсі втручання в поведінку людини з метою запобігання індивіду можливості заподіяти шкоду собі. Важливою для нас також є концепція Р. Арнесона (Arneson, 1989) про застосування патерналізму у випадку ірраціональних дій індивіда, що є неусвідомленими й суперечать його цінностям. Ларс Фр. Г. Свендсен у роботі «Філософія свободи» досліджує філософське явище «свобода», визначаючи патерналізм як «...втручання, метою якого є забезпечити діяльність людей відповідно до того, що за визначенням інших повинно бути їхнім власним обізнаним інтересом» (Свендсен, 2016, с. 231). На його думку, невирішеною проблемою патерналізму є заперечення людського в людині, акцентування притаманної їй здатності контролювати й формувати власне життя незалежно від його

моральних оцінок. Узагальнюючи, він стверджує, що патерналісти вважають, що «людей треба звільнити від вироблення здатності до самоконтролю та розсудливості; за допомогою таких обмежень вдасться досягнути справжньої позитивної свободи, тому що тільки тоді люди вільні бути саме такими, якими вони раціонально повинні бути згідно з поглядами патерналіста» (Свендсен, 2016, с. 231). Дослідник наводить цитату від Ісайї Берліна: «...патерналізм трактує людину так, ніби вона є не вільною, а навпаки, людським матеріалом, таким, що його я як доброзичливий реформатор, можу формувати його відповідно до моїх власних, а не чийось інших, вільно обраних цілей. Патерналізм є деспотичним, тому що він порушує моє розуміння себе як людини, сповненої рішучості формувати власне життя відповідно до моїх власних... цілей, людини, яка, передусім, має право, щоб інші визнавали її такою, яка вона є» (Свендсен, 2016, с. 232).

Наша проблема широко досліджується в українській науковій літературі та публіцистиці. Це – історичні та сучасні соціально-політичні екскурси: В. І. Сусак (Сусак, 2009), І. Б. Кіянка (Кіянка, 2015), Ю. А. Магдич (Магдич, 2019); М. О. Колоколова захистила дисертацію на тему: «Установки на патерналізм у політичній культурі сучасного українського суспільства» (Колоколова, 2015). Це – роботи, спрямовані на практику соціальної діяльності та досягнення оптимального соціального балансу: О. А. Кочнова (Кочнова, 2009), І. І. Маслікова (Маслікова, 2013). Заслужують уваги праці, розроблені на теренах правничих наук, де проблема співвідношення моралі через поведінку людей та закону, має генеральне значення: К. Ю. Тараненко (Тараненко, 2018); Л. М. Герасіна та В. І. Місютіна (Герасіна, & Місютіна, 2012). Цікавим є дослідження, виконане в історико-філософському контексті: П. Кравченко, С. Безруков (Кравченко, & Безруков, 2019). Актуальними є роботи, виконані на рівні аналізу поведінкової економіки – сучасного тренду в галузі економічної теорії та практики макроекономіки: Ю. Івашук (Івашук, 2019); О. І. Колядич (Колядич, 2017); О. П. Нестеренко (Нестеренко, 2018); В. В. Грецька-Миргородська (Грецька-Миргородська, 2018); А. С. Тельнов та С. Л. Решміділова (Тельнов, & Решміділова, 2020); П. С. Єщенко (Єщенко, 2018). Проблеми соціо-антропології, епістемології в нашому ракурсі розглядає Л. О. Шашкова (Шашкова, 2020).

Виклад матеріалу. Наша наукова розвідка передбачає висвітлення теорії лібертаріанського патерналізму у виконанні його креаторів – Річарда Талера й Каса Санстейна, із соціально-філософської точки зору. Генетичні ідеї знайшли відображення в статтях «Лібертаріанський патерналізм» (Thaler, & Sunstein, 2003) і «Лібертаріанський

патерналізм – не оксюморон» (Талер, & Санстейн, 2003). Далі була книга: «*Cass Sunstein, Richard Thaler, Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness* (Thaler, & Sunstein, 2009). Словник так тлумачить «лібертаріанство» – «...*Libertarian. 1. one who advocates liberty, esp. with regard to thought or conduct. 2. One who maintains the doctrine of free will (opposed to necessitarian). 3. Advocating liberty or conforming to principles of liberty. 4. Maintaining the doctrine of free will*» (Stein, & Urdang, (Ed.), 1973. p. 986). Це феномен Західної демократії, де соціальні партнери в лакуні влади та управління апелюють до інституту свободи, який у соціальній ситуації співвідносить волю особистості та примус з боку влади. Філософія тут полягає в тлумаченні категорії «свобода». А. Шерлетікс з цього приводу вводить поняття «*self-harm*», щоб пояснити як шкода самому собі в сенсі неправильного вольового вибору може бути виправлена на підставі дотримання певних принципів у сфері моралі: принцип самошкоди, принцип самозлочину, патерналізм і моралізм (Szerletics, 2011). І далі резюмує: самовизнання шкоди, заподіяної іншим, є переконливим аргументом на користь втручання в особисту свободу, наводячи ключову тезу Дж. С. Мілля «Про свободу»: «шкода іншим» постає єдиною можливою причиною державного примусу. На Заході створений соціальний інструментарій визначення бажаних для суспільств меж свободи – біхевіоризм, який є державною політикою в сенсі виховання «морального» громадянина. В умовах лібералізму XXI ст. примус не працює так, як раніше. Тому для вирішення проблеми вибору як концепту в співвідношенні свободи та примусу Талер і Санстейн вводять термін *Nudge* («поштовх ліктем»). «М'який» спосіб вплинути на вибір індивіда без використання заборон та наказів дослідники назвали «лібертаріанський патерналізм», прагнучи розширити межі соціального партнерства та залишити можливість для індивіда обрати спектр вільного вибору. Основне завдання, яке ставлять перед собою Талер і Санстейн, полягає в розробці інструментарію впливу, який би не обмежував свободу вибору, водночас підвищуючи владну ефективність, й безпеку людей як їхню самоорганізацію. Тобто їхній підхід є таким, що в його лакуні приватні, державні «архітектори» не просто відстежують або втілюють бажаний вибір, але й обережно намагаються спрямувати людей у напрямках, сприятливих для поліпшення якості життя. На нашу думку, ця архітектоніка покладається на світоглядну позицію службовців, лідерів бізнесу, які беруть на себе відповідальність за особистісні рішення, прикриваючись гаслами «загального блага»; за ними залишається остаточне слово. У цих стосунках від загальної культури особистості, рівня освіти, виховання,

сімейних традицій, залежить її стан автономності та взаємовідносин з владними рішеннями – державними та приватними. Якраз в сенсі політичної, економічної культури, соціально-філософські підходи мають значення світоглядних. Дослідження феномену «свободи волі» в умовах глобального суспільства покладається сьогодні на розуміння самого процесу ідентифікації особистості з точки зору занурення в лакуни психології, соціології, філософії політики, філософії освіти.

У книзі Санстейна й Талера «Поштовх до правильного вибору: здоров'я, фінанси і благополуччя» (Thaler, & Sunstein, 2009) викладено концепцію «підштовхування» до правильного вибору. Ось її суть: якщо держава хоче домогтися від громадян бажаних економічних рішень, не вдаючись до прямого примусу, вона підштовхує їх в потрібному напрямі через варіанти, які пропонуються (за замовчуванням). Наджинг визначається як поведінкова теорія, яка надає можливість впливати на вибір без заборон і примусу. З одного боку, цьому сприяє вільний ринок соціальних благ та послуг, а з іншого, у приватних виробників виникає стимул використовувати прояви людських «мінусів» на свою користь. Автори пропонують для прикладу продаж алкогольних напоїв та цигарок. У таких випадках втручання держави є необхідним; це зберігає життя й здоров'я громадян. Тут держава є «архітектором» вибору, підштовхуючи громадян до розумної поведінки, виходячи з морального принципу, – не зашкодь собі, і ти не зашкодиш іншим. Автори пропонують вибудувати систему соціально спрямованої навігації, яка має підштовхнути людину до «правильної реакції», залишаючи при цьому їй свободу робити все ж по-своєму. Тобто, ненав'язливо пояснювати громадянам суть цього принципу, який був наріжним каменем Канта, а далі – психоаналізу, соціобіології, біоетики і т.п. На думку Л. О. Шашкової, сучасні проєкти еволюційної епістемології будуються на засадах досягнень когнітивної біології, яка досліджує динамічний вимір еволюції в цілісності розгляду свідомості, мозку, тіла й поведінки людини (Шашкова, 2020). Останнє є предметом дослідження такої сучасної міждисциплінарної галузі як поведінкова економіка. У її царині є мета питання: як діють люди в реальному соціальному та економічному просторі, – раціонально чи ірраціонально; в який спосіб можливо вплинути на вибір людини та сформувати його «архітектуру» задля побудови фундаменту для поліпшення суспільного життя. Теорія Талера-Санстейна не є констатацією тези, що люди абсолютно не керуються раціональними чинниками при вільному виборі. Вони працюють над тим, щоб суспільство постійно напрацьовувало переконання в громадян, що від їхнього самовизначення залежить прогресивний суспільно-соціальний

розвиток. На підтвердження цього вони наводять когнітивні системи, якими людина керується протягом свого життя, – автоматичну та рефлексивну. Тобто це питання біоетики, соціо-екології. Засвідчуючи трансформацію «екона» в «гумана» як типів спрямованості особистості Талер і Санстейн підтримують позицію, що люди не завжди вдаються до рішень на підставі «раціо», тому задля того, щоб збільшити ймовірність раціональних рішень, автори й пропонують «наджинг», стверджуючи, що «гумани», володіючи невиправданим оптимізмом та надмірною самовпевненістю, звичайно вважають себе раціональними істотами. У цілому концепція має значення «конструктора архітектури вибору», який здатний змінити й спрямувати поведінку людей у передбачуваний спосіб, не забороняючи при цьому жодних варіантів і не змінюючи їхніх економічних стимулів.

Висновки. Розуміння новітнього теоретично-практичного феномена «лібертаріанський патерналізм» дає змогу цілісно оцінити процес співвідношення раціональності та ірраціональності в соціальній поведінці людини в умовах вільного вибору, що має вирішальне значення в суспільстві масового споживацтва. Запропонована Р. Талером і К. Санстейном у поведінковій економіці «надж-теорія» буде фундаментом для нового розуміння економічної людини – людини XXI ст. Очевидною тут є мета здійснення цієї теорії на практиці управління та бізнесу як шлях до покращення якості соціального життя через ненав'язливий поштовх у напрямі «правильного» вибору. Проте, на нашу думку, наслідки її практичного застосування потребують ґрунтовного й критичного наукового, філософського осмислення.

Список використаних джерел

- Герасіна Л. М., Місютіна В. І. Реалізація принципу соціальної справедливості в Україні: соціолого-правовий вимір. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків : Право, 2012. №2(12). С. 169–286. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1924>
- Грецька-Миргородська В. В. Формування соціально-орієнтованої економіки: поведінкові передумови аналізу. Ефективна економіка. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6349>
- Єщенко П. С. Пошук нової моделі соціально-економічного розвитку – пріоритетне завдання суспільних наук. Економічна теорія. 2018. № 4. С. 35–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_4_5
- Івашук Ю. Внесок Річарда Талера в розвиток поведінкової економіки (Нобелівська премія з економіки 2017 р.). Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2019. Вип. 2. С. 155–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_2_16

- Кіянка І. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології : монографія. Львів : Вид-во ТзОВ «Простір-М», 2016. 387с.
- Колоколова М. О. Установки на патерналізм у політичній культурі сучасного українського суспільства : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2015. 278 с.
- Колядич О. І. Поведінкова економічна теорія в поясненні соціально-трудоких відносин. Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2017. Вип. 48. С. 47–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_48_8
- Кочнова О. А. Патерналізм как субинститут благотворительности. Вісник СевНТУ. Філософія. Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. Вип. 94. С. 52–55.
- Кравченко П., Безруков С. Проблема обмеження свободи вибору в лібертаріанському патерналізмі. Філософські обрії. 2019. № 41. С. 108–120. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14025>
- Магдич Ю. А. Надж-технології у процесах політичного маніпулювання суспільною свідомістю. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 2 (42). С. 41–44.
- Маслікова І. І. У пошуках спільного блага: до постановки проблеми. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2013. Вип. 4. С. 31–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_4_11
- Нестеренко О. Поведінкова економічна теорія: інновації у розумінні економічної поведінки. Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем: матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 19–20 квіт. 2018 р.). URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14568>
- Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи : пер. з норвезьк. Львів : Вид-во Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр. 2016. 336 с.
- Сусак В. І. Типологія патерналізму. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2007. Вип. 1. С. 64–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2007_1_9
- Талер Р., Санстейн К. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір / пер. з англ. Ольга Захарченко. Київ : Наш формат, 2017. 312 с.
- Тараненко К. Ю. Податково-правовий патерналізм: правова сутність та форми прояву : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 248 с.
- Тельнов А. С., Решміділова С. Л. Розвиток поведінкової економіки у прийнятті економічних рішень. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. Серія: Фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 5. С. 160–170. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/9072/1/17.pdf>
- Шашкова Л. Адаптивні практики пізнання життя у проектах еволюційної епістемології. Людина. Екзистенція. Культура. Контексти філософської антропології, психоаналізу, арт-терапії та філософської публіцистики. Підхід філософської антропології як мета антропології : збірник наук. праць. Київ : КНТ, 2020. С. 204–208. URL: <http://4.152.155/elib/local/r/r792.pdf>

- Arneson Richard J. *Revue Internationale de Philosophie*. Paternalism, utility, and fairness. Vol. 43, No. 170(3), *L'Éthique égalitariste/Egalitarian Ethics* (1989), pp. 409-437. *Revue Internationale de Philosophie*. URL: <https://www.jstor.org/stable/23946758>.
- Dworkin G. Paternalism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <http://plato.stanford.edu/entries/paternalism>
- Dworkin Gerald. Paternalism. Mill's On Liberty. Cambridge University Press. June 2012. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511625206>.
- Scoccia D. In Defense of Hard Paternalism. *Law and Philosophy*. Vol. 27, No. 4. Jul., 2008, pp. 351-381. Springer. URL: <https://www.jstor.org/stable/27652656>
- Scoccia D. The Right to Autonomy and the Justification of Hard Paternalism. 2012. UPL: <http://www.nmsu.edu/~philos/documents/rt-to-auto-and-just-of-hp.pdf>
- Sunstein C. R. Why nudge?: The politics of libertarian paternalism. 2014. URL: <http://books.google.com>
- Sunstein C. R., Thaler R. Libertarian paternalism. *American Economic Review*, 2003. URL: <http://dash.harvard.edu>
- Sunstein Cass R.. Nudging and choice architecture: ethical considerations. Harvard Law School Cambridge, MA 02138
- Sunstein Cass, Thaler R. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. London: Penguin. 2009.
- Sunstein Cass R., Thaler Richard H. Libertarian Paternalism is Not an Oxymoron. *University of Chicago Law Review*. 2003. 70 (4). 1159-1202
- Szerletics A. Paternalism URL: <http://autonomy.essex.ac.uk/paternalism>. 2011.
- Szerletics Antal. The Essex Autonomy Project. Green Paper Technical Report. PATERNALISM. Version 1.0. 26.05.2011.
- Thaler R. Ely. Behavioral Economics and Public Policy: a pragmatic perspective. *American Economic Review: Papers and Proceedings*. 2015. № 105(5). p. 1–33. URL: <http://dx.doi.org/10.1257/aer.p20151108>
- Thaler R. H., Sunstein C. R. Libertarian paternalism. *American economic review*, 2003. URL: <http://pubs.aeaweb.org>
- Thaler R., Sunstein C. *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. Yale University Press. 2008
- Thaler R. H., Benartzi S. Save More Tomorrow: Using Behavioral Economics to Increase Employee Saving. *Journal of Political Economy*. 2004. № 112. 164–87.
- Thaler R. H., Sunstein C. R. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. New York: Penguin Books, 2009.
- Thaler Richard, Sunstein Cass. Libertarian Paternalism. *The American Economic Review*. 2003. № 93. 175–79
- Thaler Richard H. Opting In vs. Opting Out. *The New York Times*. 2009. September 26.
- The Random House Dictionare of the English Language / Stein Jess, editor in Chief; Laurence Urdang, Managing editor. New York. 1973. 2058 p.

References

- Arneson, Richard J. (1989). *Revue Internationale de Philosophie*. Paternalism, utility, and fairness. (Vol. 43, 170(3), pp. 409-437). *L'Éthique égalitariste/*

- Egalitarian Ethics Revue Internationale de Philosophie*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/23946758>.
- Dworkin, G. Paternalism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/paternalism>
- Dworkin, Gerald. (2012). Paternalism. Mill's On Liberty. Cambridge University Press. June 2012. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511625206>.
- Herasina, L. M., & Misiutina, V. I. (2012). Realizatsiia pryntsyphu sotsialnoi spravedlyvosti v Ukraini: sotsioloho-pravovyi vymir [Implementation of the principle of social justice in Ukraine: socio-legal dimension]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia* [Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology], 2 (12), 169-286. Retrieved from <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1924> [in Ukrainian].
- Hretska-Myrhorodska, V. V. (2018.) Formuvannia sotsialno-orientovanoi ekonomiky: povedinkovi peredumovy analizu [Formation of socially-oriented economy: behavioral preconditions of analysis]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6349> [in Ukrainian].
- Ivashuk, Yu. (2019). Vnesok Richarda Talera v rozvytok povedinkovoi ekonomiky [Richard Thaler's contribution to the development of behavioral economics]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Bulletin of Ternopil National Economic University], 2, 155-162. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_2_16 [in Ukrainian].
- Kiianka, I. (2016). *Populizm v istorii ta suchasnosti: ideolohichni techii, rukhy ta politychni tekhnolohii* [Populism in history and modernity: ideological currents, movements and political technologies]. Lviv: Vyd-vo TzOV "Prostir-M" [in Ukrainian].
- Kochnova, O. A. (2009). Paternalizm kak subinstitut blagotvoritelnosti [Paternalism as a Sub-Institute of Charity]. *Visnyk SevNTU. Filosofiia* [Bulletin of SevNTU. Philosophy] (Vol. 94. pp. 52-55). Sevastopol: Vyd-vo SevNTU [in Russian].
- Koliadych, O. I. (2017). Povedinkova ekonomichna teoriia v poiasnenni sotsialno-trudovykh vidnosyn [Behavioral economic theory in the explanation of social and labor relations]. *Vcheni zapysky universytetu "KROK". Seriia : Ekonomika* [Scientific notes of "KROK" University. Series: Economics], 48, 47-58. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_48_8 [in Ukrainian].
- Kolokolova, M. O. (2015). *Ustanovky na paternalizm u politychnii kulturi suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [Attitudes to paternalism in the political culture of modern Ukrainian society] (PhD dissertation). Kharkiv [in Ukrainian].
- Kravchenko, P., & Bezrukov, S. (2019). Problema obmezhenia svobody vyboru v libertarianskomu paternalizmi [The problem of restricting freedom of choice in libertarian paternalism]. *Filosofski obrii* [Philosophical horizons], 41, 108-

120. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14025> [in Ukrainian].
- Mahdych, Yu. A. (2019). Nadzh-tekhnohii u protsesakh politychnoho manipuliuvannia suspilnoiui svidomistiu [Nag-technologies in the processes of political manipulation of public consciousness]. *Visnyk NTUU "KPI" Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Right], 2 (42), 41-44 [in Ukrainian].
- Maslikova, I. I. (2013). U poshukakh spilnoho blaha: do postanovky problemy [In search of the common good: to the problem]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofii. Politolohiia* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. Politology], 4, 31-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_4_11 [in Ukrainian].
- Nesterenko, O. (2018). Povedinkova ekonomichna teoriia: innovatsii u rozuminni ekonomichnoi povedinky [Behavioral economic theory: innovations in understanding economic behavior]. In *Innovatsiini idei v ekonomichnii nautsi: poshuky vyrishennia suchasnykh problem* [Innovative ideas in economics: the search for solutions to modern problems]. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14568> [in Ukrainian].
- Scoccia, D. (2008). In Defense of Hard Paternalism. *Law and Philosophy*. (Vol. 27, 4, pp. 351-381). Springer. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/27652656>
- Scoccia, D. (2012). The Right to Autonomy and the Justification of Hard Paternalism. Retrieved from <http://www.nmsu.edu/~philos/documents/rt-to-auto-and-just-of-hp.pdf>
- Shashkova, L. (2020). Adaptatyvni praktyky piznannia zhyttia u proektakh evoliutsiinoi epistemolohii [Adaptive practices of cognition of life in projects of evolutionary epistemology]. In *Liudyna. Ekzystentsiia. Kultura. Konteksty filosofskoi antropolohii, psykhoanalizu, art-terapii ta filosofskoi publitsystyky. Pidkhid filosofskoi antropolohii yak meta antropolohii* [Man. Existence. Culture. Contexts of philosophical anthropology, psychoanalysis, art therapy and philosophical journalism. The approach of philosophical anthropology as a goal of anthropology] (pp. 204-208). Kyiv: KNT Retrieved from <http://4.152.155/elib/local/r/r792.pdf> [in Ukrainian].
- Stein, Jess & Urdang, Laurence (Ed.). (1973). *The Random House Dictionare*. New York.
- Sunstein, C. R. (2014). Why nudge?: The politics of libertarian paternalism. Retrieved from <http://books.google.com>
- Sunstein, C. R., & Thaler, R. (2003). Libertarian paternalism. *American Economic Review*, Retrieved from <http://dash.harvard.edu>
- Sunstein, C., & Thaler, R. (2009). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. London: Penguin.
- Sunstein, Cass R. *Nudging and choice architecture: ethical considerations*. Harvard Law School Cambridge, MA 02138

- Sunstein, Cass R., & Thaler, Richard H. (2003). Libertarian Paternalism is Not an Oxymoron. *University of Chicago Law Review*, 70 (4), 1159-1202
- Susak, V. I. (2007). Typolohiia paternalizmu [Typology of paternalism]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiologichna* [Bulletin of Lviv University. Sociological series], 1, 64-78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2007_1_9 [in Ukrainian].
- Svendsen, L. Fr. H. (2016). *Filosofiiia svobody* [Philosophy of Freedom]. Lviv: Vyd-vo Anetty Antonenko; Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Szerletics, A. (2011). Paternalism. Retrieved from <http://autonomy.essex.ac.uk/paternalism>.
- Szerletics, Antal. (2011). The Essex Autonomy Project. Green Paper Technical Report. PATERNALISM. Version 1.0. 26.05.2011.
- Taler, R., & Sanstein, K. (2017). *Poshtovkh. Yak dopomohty liudiam zrobyty pravylnyi vybir* [Push. How to help people make the right choice]. Kyiv: Nash fomat [in Ukrainian].
- Taranenko, K. Yu. (2018). *Podatkovo-pravovyi paternalizm: pravova sutnist ta formy proiavu : monohrafiia* [Tax-legal paternalism: legal essence and forms of manifestation: monograph]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Telnov, A. S., & Reshmidilova, S. L. (2020). Rozvytok povedinkovoi ekonomiky u pryiniatti ekonomichnykh rishen. [Development of behavioral economics in making economic decisions]. *Ekonomichnyi visnyk. Seriiia: finansy, oblik, opodatkovannia*. [Economic Bulletin. Series: Finance, accounting, taxation], 5, 160-170. Retrieved from <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/9072/1/17.pdf> [in Ukrainian].
- Thaler, R. Ely. (2015). Behavioral Economics and Public Policy: a pragmatic perspective. *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 105(5), pp. 1-33. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1257/aer.p20151108>
- Thaler, R. H., & Benartzi, S. (2004). Save More Tomorrow: Using Behavioral Economics to Increase Employee Saving. *Journal of Political Economy*, 112, 164-87.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2003). Libertarian paternalism. *American economic review*. Retrieved from <http://pubs.aeaweb.org>
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2009). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. New York: Penguin Books.
- Thaler, R., & Sunstein, C. (2008). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. Yale University Press.
- Thaler, Richard & Sunstein, Cass. (2003). Libertarian Paternalism. *The American Economic Review*, 93, 175-79.
- Thaler, Richard H. (2009). Opting In vs. Opting Out. *The New York Times*, September 26.
- Yeshchenko, P. S. (2018). Poshuk novoi modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku – priorytetne zavdannia suspilnykh nauk [The search for a new model of socio-economic development is a priority of the social sciences].

Ekonomichna teoriia [Economic theory], 4, 35-56. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_4_5 [in Ukrainian].

Bezrukov S.I.

**SOCIO-PHILOSOPHICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING
PHENOMENA »LIBERTARIAN PATERNALISM«**

Addressing the topic of the phenomenon of libertarian paternalism is substantiated by modern problems in the field of settling power relations with society and the individual in a crisis society. In the XXI century, civilized humanity has moved to develop the latest principles of anthropological development. We mean the newest directions of personality development in the system of self-organization as the foundation of building a civil legal social society, in which the problem of free choice of personality in social action becomes crucial. Paternalism of a totalitarian nature has «come into circulation», and modern global society – information and knowledge, encourages the social sciences to find «soft means of control and management of these processes. In the early 2000s, the creators of libertarian paternalism, C. Sunstein and R. Thaler, developed the «push» theory. Its essence is to develop a methodology for proper economic behavior of the individual in the direction of optimal volitional choice. The state and private structures, on the basis of these developments, help individuals to orient themselves in the same organized direction, which harms harm to themselves as consumers of social goods, and encourages others to do the same. This is paternalism, which varies in various forms –from «hard» to «soft». Our study aims to show the socio-philosophical aspects, which fully reveal the essence of this socio-social phenomenon. This is the eternal concept of philosophy –«freedom», «will», which in our direction relies on the modern socio-economic context. For Ukraine, this is a matter of transformation of values, economic interests, in terms of joining the world community. This is the question of educating the individual of a new civilization, in which its self-organization is crucial. Ukrainian philosophy has significant experience in the field of socio-anthropology, socio-ethics, bio-ethics, starting from the school of VI Shikaruka and her followers. Now this experience is developing in the stream of meta-anthropology, methodological principles of individual life in a crisis society (V.P. Andrushchenko, N.V. Khamitov, S.A. Krylova, V.G. Kremen, S.I. Pirozhkov and leading experts, humanities). However, science must be critical of this concept, in order to further study it and understand the possibilities of its implementation in management practice.

Key words: *social philosophy, phenomenon, liberalism, libertarianism, libertarian paternalism.*